

Samenvatting Het Loterijspel.

Dit stuk werd in 1600 geschreven door Jan van Hout en beschrijft de ellende van de bevolking. Er is sprake van overstromingen (erg actueel dus!) en van armoede.

Een ieder probeert op een makkelijke manier aan rijkdom te komen, totdat een wijs iemand een ieder erop wijst, dat er nog armere mensen zijn.

Een stichtelijk slot, maar met het oog op de Azië ramp best wel actueel.

Het stuk duurt ca. 20-25 minuten, waarin 7 mannen en een vrouw een rol spelen.
Eventueel kan men een enkele mannenrol weglaten.

HET LOTERIJSPEL (ca. 1600) van Jan van Hout (1542-1609)

(Bewerking en vertaling door JFJ Volkers, Leiden (c) januari 2005).

Spelers

Boer Bouwen Aartvelt

Stuurman Steven Golvervliet

Pleiter Dignum

Blasius de alchemist

Calleken de babbelkous

Commer de noodhulp

Winner Grijp de bankier

Ware Onderwijsinge de geleerde

Eerste scene: Boer Bouwen Aartvelt

1 BOUWEN

Och mijn rijke Heer God, wat hebben wij boeren toch voor leven!

Is er ooit een ellendigere tijd dan nu beschreven?

De papen hebben mij in Lisse van mijn landgoed verjaagd

en vermoordden mijn vrouw en zoon ongevraagd.

5

Gelukkig wist ik te ontkomen en heb in het leger dienst genomen.

De Gentse Pacificatie maakte daar echter een einde aan

En ben toen opnieuw begonnen aan mijn boerenbestaan.

Ik trouwde mijn tweede wijf, als bruidschat had ik slechts een bedelmand.

Maar al gauw had ik weer wat schapen en koeien en kocht wat land.

10

De tijd zat ons zeker niet tegen. Met andere woorden: We hadden God's zegen.

Ik werd niet alleen molenopzichter, maar ook belastingsontvanger.

Nee, armoede kenden mijn zwangere vrouw en ik niet langer.

Maar dat dit niet lang goed kon gaan, zou weldra blijken.

Op zekere dag luidden heftig de klokken en braken de dijken.

15

Binnen slechts 1 uur was ik voor de 2e keer weduwnaar

en liep ik zelf ook nog het grootste gevaar.

Het was voorbij met het over rijke tijden dromen

nu het water bezit van al mijn land had genomen.
Hoe moet ik verder? Stelen mag niet van de heer
Maar zonder geld leven doet ook zeer.

20

Tweede scene: Steven Golvervliet en Bouwen

STEVEN
Ik, arm ongelukkig mens, rampzalige matroos!
Dat het noodlot steeds mij als slachtoffer koos!
Tot liefst 3 maal toe zonk een boot.
Ik ontkwam maar net aan de dood!

25
Waarom word ik toch steeds van mijn geluk beroofd....
Vallen de druppels vol tegenspoed alleen op mijn hoofd?

27 BOUWEN
Wie hebben we daar? Het is Steven!
Welnu, stuurman Golvervliet, hoe staat het leven?
Voor je kleding krijg je zeker geen tien.

30
Met andere woorden: Ik heb je wel eens in betere staat gezien!
STEVEN
Wat ik al niet beleefd heb de laatste zeven jaren:
Onder kapitein Draak heb ik de hele wereld bevaren.
De rillingen lopen nog over mijn lijf, ik moest er bijna aan geloven.
Het waren avonturen die je niet graag meemaakt, dat kan ik je beloven!

35
Op zekere dag was Leiden in last.
We kregen namelijk zeerovers te gast.
Aan tegenstand hadden we totaal geen gebrek.
Gelukkig schoot de scheepskanon de meesten van hen lek.
Helaas moesten we ook twee van onze beste matrozen te water laten.

40
En vervolgens hard aan de slag om dicht te spijkeren alle gaten.
We waren nog maar nauwelijks van de schrik bekomen
Toen we door 2 Engelse oorlogsschepen werden ingenomen.
Maar één ding moet je die Engelsen wel nageven:
Ze stelen van alles, maar laten je in leven!

45
Dus Bouwen, je hoort het zeker wel:
Het is niets dan narigheid wat ik je vertel!

BOUWEN
Wat je me nu vertelt, valt me eigenlijk nog wel mee.
Volgens mij gebeuren er wel ergere dingen op zee!

STEVEN
Ho, mijn beste man. Nou moet je niet zo voorbarig wezen:
50
Op zee valt heel wat te vrezen!

Zo kwamen er op zekere dag lui aan boord.
die van alles, maar nog nooit van het bestaan van een God hadden gehoord.

BOUWEN Wat voor volk was dat?

STEVEN Ze kwamen van Duinkerken.

55 Dat het boeven waren, zouden we gauw merken.

Wat deze katholieken allemaal deden, je zou het bijna niet willen geloven.

BOUWEN Ik neem aan, niet veel anders dan mensen beroven?

STEVEN Erger nog dan dat. Steeds groter werden onze zorgen

Toen we in de donkerste kerkers werden geborgen.

60 Gelukkig wist ik na enige tijd te ontkomen

en heb toen snel de benen naar Leiden gekomen.

BOUWEN Ben je onderweg in Delft gestopt? Daar schijnt Appollo van Delft te leven.

Die mensen in nood steeds goede raad weet te geven.

Maar toen ik eenmaal in Delft was gearriveerd...

65 bleek dat Appollo daar helemaal niet meer verkeert!

66 STEVEN Ja, er wordt overal aardig wat afgelogen.

Voor het minste geld of goed wordt je bedrogen.

Maar mij lieten ze daar mooi met rust

Mijn kleding ontnam hen de lust.

70 Van een kale kip valt niet veel te plukken.

BOUWEN Nee, zoiets zou zelfs Appollo niet lukken!

STEVEN Wie weet zijn in de stad Leiden wel mogelijkheden voor betere tijden!

Derde scene

CALLEKEN Welnu, godbetert, ik moet er steeds aan beginnen.

Maar wat ik heb er toch een hekel aan, aan al dat spinnen.

75 Had ik maar een vrijer die ik kon dienen als eerbare vrouwe

Reken maar, ik ging gelijk te kerk om met 'm te trouwen!

STEVEN O, beste Bouwen, wat een zware nood

heeft een eerlijk man, met een hart zo groot

en behept met een natuurlijk verstand, die zich onder z'n minderen moet begeven.

80 BOUWEN Ja, vertel mij wat, ik weet het: wij hebben geen leven.

Als het goed is, is er hier nog een neef die me kent.

Al ben ik er niet zeker van dat hij me nog herkent.

STEVEN Laat we iemand aanspreken in deze straat.

Misschien weet deze dame hier wel raad. Goeie dag!

85 BOUWEN Goede dag!
CALLEKEN Heb dank, mijn heren
Waarmee kan ik u vereren?
STEVEN Wij zijn twee berooide mensen
Die hun lot wel anders zouden wensen.
90 Wij zijn op zoek naar een man
Die ons van de narigheid verlossen kan.
CALLEKEN Zeg, zijn jullie normaal of eerder van de zotte?
Jullie moeten uit een ander vaatje tappen: Ik laat me niet echt niet bedotten!
Ik doe reeds jaren werk dat me weinig zint
95 Denken jullie nu echt dat je zo'n iemand vindt?
BOUWEN Met permissie, vrouwe, heeft u dan nooit van het orakel van Delft gehoord?
Van de God Apollus, die alle wensen van de mensen verhoort?
CALLEKEN Wat zijn dit voor vreemde verhalen?
Ik geloof, ze zijn een beetje aan het malen!
100 STEVEN Het moet een geleerde zijn, die scheutig is met goede raad.
Die een ieder bevrijdt uit zijn treurige staat.
Hij is nog iemand waarin ik echt geloof.
BOUWEN Daar schiet me net te binnen: Onze koster noemt hem een soort filosoof.
CALLEKEN Een filosoof? Maar nu je het zegt!
105 Ik weet wel iemand. Bij hem kan je terecht.
Iets verder daar wordt het huis door Commer Crimpraat bewoond.
Tot iedere dienst bereid, al wordt hij door menigeen gehoond.
BOUWEN Kom, we gaan nu snel.
Wie weet, weet hij het wel!
110 CALLEKEN Ach, u hoeft niet zo ver te reizen.
Kunt u het niet vinden, dan zal men u de weg wel wijzen.
STEVEN Was was zijn naam ook alweer?
CALLEKEN Commer Crimpraat.
BOUWEN Kunt u ons niet daar naar toe begeleiden?
115 Dan zullen wij u later met een goed glas bier verblijden.
CALLEKEN Wacht even, ik trek snel mijn jas aan.
Dan zal ik gelijk met u mee gaan.
STEVEN Wat denk je, Bouwen, vaart ons schip nu in de juiste haven?
en zijn we eindelijk eens verlost van al dat draven?
120 BOUWEN Nou, daar ben ik niet zo zeker van. Maar we moeten blijven hopen.

STEVEN Kom, laten we gaan zitten. Ik ben al moe van al dat lopen.
BOUWEN Nee, nee, zo schiet dat allemaal niet op.
Kom, we kiezen het ruime sop.
Welaan, daar komt het vrouwtje al - kant en klaar.

125 CALLEKEN Kom mannen. We gaan nu maar.
Ik zal u naar de wijze man leiden.
DIGNUM Wel heren, wat kijkt u bedrukt, u beiden.
Is er dan zoiets vreselijks gebeurd
Dat er zo door u wordt getreurd?

130 Welaan, vertel mij wat u zozeer bedrukt.
STEVEN Ik weet niet of dat in één dag wel lukt.
We zouden door alle tegenslag bijkans ons leven vervloeken.
Maar komen hier in Leiden om vertroosting te zoeken.

DIGNUM Nou, mijn lot is ook te beklagen.
135 Wie is die man, wil ik vragen.
Ik voerde processen tot aan de Hoge Raad.
Ik verloor alle processen, dat is niet gelogen, maat.
Kan het leven nog erger zijn?

BOUWEN Volgens mij zit je met ons op één lijn.
140 Als we de filosoof vinden is het gedaan met al dat treuren.

141 CALLEKEN Zoiets sterks heb ik op één dag nog nooit zien gebeuren.
Misschien dat ik hier nog een centje aan verdien.
We zullen die Crimpraat vandaag of morgen heus wel zien.
Zie, de herberg is hier. Het is tijd voor een goed glas bier!

Vierde scene

145 BLASIVS Weg, weg met al dit studeren.
Goud maken, ik zal het wel nooit leren!
Na zoveel chemische proeven kan ik er nog steeds naar fluiten.

STEVEN Volgens mij kan hij zich wel bij ons aansluiten.
Zo beste man, ook jou bieden wij aan samen met ons naar de filosoof te gaan.

iets later...

150 COMMER Calle, een hele goede dag.
Zeg mij waarmee ik u dienen mag.
Ik ben u van dienst te allen tijden.
BOUWEN Beste Commer Crimpraat, uw aanzien doet mij verblijden.

155 Ik heb begrepen, dat u bent een wijs man
die alle arme mensen troost geven kan.
En hen steunt voor de rest van hun leven.

COMMER Beste vrienden, dat is iets wat alleen God jullie kan geven.
STEVEN Kom, help ons, God zal u duizendvoudig belonen.
CALLEKEN Toe, Commer, help deze mensen allereerst eens aan wat kronen.
160 zodat ze op hun oude dag een beetje rond kunnen komen.
COMMER Zoiets heb ik nog nooit gehoord, nog niet in m'n zotste dromen.
CALLEKEN Komt, Commer, wees niet zo bescheiden.
En help deze mensen eens uit hun lijden.

COMMER Ik weet niet wat jullie je van dit bezoek beloven.
165 Maar ik heb echt geen geld, dat moet je geloven.
DIGNUM Ik schrijf een schuldbekentenis uit zonder zorg
leder van ons staat voor de betaling ervan wel borg.

COMMER Wat is dit voor vreemd spel?
BLASIUS Beste Commer, ik geef u het schoonste water van de beste wel
170 Ik heb het speciaal voor u gedestilleerd.
STEVEN En van mij krijgt u een tonnetje met Spaanse wijn, dat is toch ook niet verkeerd?
BOUWEN En ik geef u boter zoveel er kan in een ton.
COMMER Ik weet niet wat jullie willen. Volgens mij hebben jullie een steek van de zon!
CALLEKEN Meneer Commer, nu moet u ons niet bedriegen!

175 COMMER Krijg nou wat, jij kletswijf, beschuldig je mij van liegen?
Denk je soms dat ik niet beschik over zoiets als een geweten?

177 CALLEKEN Hou toch op man, het bestaan ervan ben je allang vergeten!
Het enige wat ze van jou willen is gratis wijze raad.
COMMER Calle, pas op wat gij zegt, anders vervolg ik je voor smaad.

180 BOUWEN Beste vriend, kan jij dan ons niet naar iemand verwijzen?
STEVEN Wij zijn er toch er voor mekaar om elkaar te helpen, nietwaar?
BOUWEN Waar woont die goede Appollus, zegt u het maar!
COMMER Wat voor man mag dat wezen? Ik ken hem niet.
BOUWEN Hij kan de mensen met zijn wijsheid sturen
185 en laat hun armoede niet langer voortduren.
Hij kan hun toekomst als het ware lezen.

COMMER Nou, ik ken hem niet. Hij moet al lang wegwezen.
Zou ik hem kennen, ik had u er graag heen gebracht.

DIGNUM
 190 Toch moet hij hier ergens zijn, had ik zo gedacht.
 Steeds spreekt men van het orakel van Delft.
 Volgens mij zijn we aardig op weg, zeker op de helft.
 COMMER
 Ik ken iemand, die vaak zo rond de Koornbrug verkeert.
 Die is over alles wat in deze omgeving speelt goed geïnformeerd.
 BLASIUS
 195 Ik krijg de bloedblaren van al dat geloop!
 Laten we stoppen: Het is gedaan met onze hoop!
 COMMER
 Heer Dignum, uw advocaat zal beslist nog wel weten
 Waar die Appollo de hele tijd heeft gezeten.
 DIGNUM
 Inderdaad, nu je het zo zegt
 Hij zei eens tegen mij: Bij de Latijnse School of misschien bij het Gerecht.
 200 COMMER
 Beste vriend, nu weet jij gelukkig zijn verblijf wel
 en lijkt het me geen probleem wanneer ik jullie vergezel.
vijfde scene: Grypal (bankier)
 GRYPAL
 God zij geprezen, wat is dit toch een goede tijd.
 Het is de lommerd die geen armoede lijdt.
 205 Want op veel bezit kan ik mij beroemen.
 Wat ik zoal heb? Teveel om op te noemen:
 mantels, mutsen, linnen beddegoed, je kunt het gewoon niet verzinnen.
 Al die spullen komen hier dagelijks met vrachten tegelijk binnen!
 De schout wil zich wel eens met mijn zaken bemoeien.
 210 Maar ik ben gediplomeerd en hoor dus bij de goeien.
 Ja, mensen, door het trekken van de dagelijkse rente
 Verdient deze man hier op een eerlijke wijze zijn centen!
 Ieder die hier komt, hoeft zich echt niet te schamen:
 Al zou men erom vragen: Ik noem geen namen!
 215 GRYPAL
 En zijn de dagen van de aflossing verstreken
 Dan worden het voor mij goede weken.
 COMMER
 Wel, beste vrienden: Blasius, Dignum, Bouwen en Steven.
 De tijd is gekomen, u gaat het nu beleven.
 Er wordt nu geld gescoord!
 220 BLASIUS
 Wel, waar woont hij?
 COMMER
 Hier, bij deze mooie poort.
 Sterker nog: daar komt ie net aan!
 DIGNUM

225 GRYPAL

Stuk weggelaten voor de zichtzending

230

235

CALLEKEN

GRYPAL

240

BOUWEN

STEVEN

DIGNUM

BLASIUS

245 CALLEKEN

DIGNUM

BOUWEN

GRYPAL

STEVEN

250 GRYPAL

BOUWEN

255 GRYPAL

STEVEN

GRYPAL

260 STEVEN

GRYPAL

STEVEN

265 GRYPAL

STEVEN

DIGNUM

Beste heer, u kunt mij hier toch niet zo maar laten staan?

Liefst zes jaar lang heb ik mijn zaken bepleit.

270

Niet alleen die tijd, maar ook 200 pond ben ik nu kwijt.

U moet nu beslist een eind maken aan mijn leed.

GRYPAL

Nou, volgens mij heb je het geld niet echt goed besteed.

Maar ben je een advocaat waar ik op zou kunnen bouwen?

DIGNUM

Nou, een betere is er niet, daar kan je op vertrouwen!

275 GRYPAL

Ik zal u dienst nemen als behartiger van mijn zaken.

BLASIVS

Nou, die is mooi: Nou lijk ik wel alleen achter te blijven.

GRYPAL

Zo, mijn dag kan niet meer stuk.

Gedaan is het met mijn ongeluk.

Mijn vijanden kunnen het pleit alleen nog maar verliezen;

280

Met zo'n pleiter als die van mij krijgen ze heel wat voor de kiezen.

DIGNUM

Dus ik ben nu bij u in de kost?

GRYPAL

Zeker, mijn beste, van de honger bent u verlost.

Let op het eten: 's avonds tegen zevenen, 's middags reeds om elf.

BLASIVS

Die Dignum is nog erger dan een blaasbalg, al zeg ik het zelf.

285

Die Grypal moet voor mij toch iets kunnen doen.

GRYPAL

Nou vooruit, ik geef jou ook wat poen.

Misschien lukt het je ooit van steen goud te maken.

BLASIVS

Daar geloof ik heilig in. U doet met mij beslist goede zaken!

BOUWEN

Het lot is mij opeens goed gezind

290

En dan te denken: een uur geleden had ik noch kraai noch kind!

291 STEVEN

Bouwen, in de loterij hebben wij de beste kansen.

Kom, laten we van vreugde eens heerlijk dansen!

Heb ik het geld eenmaal binnen,

Dan zal ik gelijk aan een nieuw schip beginnen.

Dignum en Blasius komen tevoorschijn

295

Sinds vandaag ben ik van alle narigheid verlost.

DIGNUM

Wat kan ik beter wensen dan bij monsieur in de kost.

Het is lang geleden dat ik zo heb mogen boffen.

BLASIUS

Met de hulp van Grypal doe ik alles op m'n sloffen.

300

De kans dat ik mijn oude dag in het Gasthuis slijt

behoort zeker en gewis tot de verleden tijd.

Niets kan mij nog langer kwellen...

CALLEKEN

Zo, heren, dit hebt u aan mij te danken, dat wil ik wel even vertellen.

U kent allen wel de spreuk: Voor wat hoort wat?

305

Ik ben al de hele dag voor jullie op pad.

BOUWEN

Natuurlijk krijgt u ook een deel van de beker.

Het wachten is op de hoofdprijs, dan weet ik het zeker.

CALLEKEN

Van praatjes kan ik niet leven. Wat voor beloning wil u mij geven?

STEVEN

Als ik behouden van de reis terugkom,

310

zal ik je geven de beste Spaanse wijn, niet in een fles, maar in een ton.

DIGNUM

Calle, zodra ik mijn eerste proces heb beslecht

Kan je mij voor de mooiste sieraden terecht.

BLASIUS

Zodra ik die ontdekking van het goud heb gedaan.

Kan jij als eerste in de rij gaan staan.

315 ONDERWIJS

Bent u allen van uw zinnen beroofd?

Zulk geraaskal heb ik nog nooit geloofd.

Wat staat u hier uw tijd te verdoen?

BOUWEN

Nou, dat valt wel mee: We stikken van de poen.

Zodra ik het geld heb van het winnende lot, kan mijn dag niet meer kapot!

320

Mijn leven biedt nu alleen nog maar hoop.

STEVEN

En ik eet weldra pannenkoeken met stroop.

Want monsieur gaf mij het lot met de tweede prijs, dat zijn de feiten.

DIGNUM

Ik ben nu in dienst bij monsieur om hem van alles vrij te pleiten.

BLASIUS

Ik stopte al mijn geld in de alchemie

325

Maar het goud maken heb ik nog niet onder de knie.

Gelukkig heeft mijn baas kisten vol met geld.

ONDERWIJS O, nuttelozen, geloof u alles wat u wordt verteld?

328 ONDERWIJS Luister toch alleen naar je geweten.
Dat het Gods wil is, moet je niet vergeten.

330 De Heer leerde u te bidden voor het dagelijks brood
Want wees eerlijk: Hoe erg is uw nood?
Zo te zien steekt u nog in de kleren
Dat is genoeg om de koude te weren.
God heeft u onder zijn hoede genomen.

335 Dus laat los al die ijdele dromen.
Draag met geduld al het lijden en dank de Heer almachtig.

BOUWEN Ik ben zondig en geef God de eer, hij is het waarachtig.
STEVEN Daarom, beste gemeente, doe aan liefdadigheid
en geef uw geld aan de loterij uit barmhartigheid.

340 DIGNUM Misschien ligt de hoofdprijs dan wel niet voor het grijpen.
U bewijst er de armen een dienst mee, dat moet u begrijpen.

BLASIUS Want ook al wint u misschien niet de loterij.
U maakt met uw gift de armen zorgenvrij.

CALLEKEN Wanneer we aan onze oude dag denken
345 Hopen we toch ook dat anderen ons iets schenken.
Tast dus vrij in uw beurs, het zal u heus niet schaden.

ONDERWIJS Denk maar aan de armen die met ziektes zijn beladen.
U zult met open arm in het hemelse rijk worden opgenomen
en aan uw kwellingen zullen dan een eind zijn gekomen.

350 ONDERWIJS Laten we het leven genieten en niet teveel vrezen.
En laat hierbij de liefde het fundament wezen!

EYNDE